

УДК 351.83:331.5

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ РИНКУ ПРАЦІ МОЛОДІ В УКРАЇНІ

Сітнік С. П.,

*к. держ. упр., заступник начальника управління у справах сім'ї та молоді
Департаменту у справах сім'ї, молоді та спорту Харківської міської ради,
м. Харків*

Зроблено аналіз специфіки державного регулювання ринку праці молоді в Україні. Визначено основні проблеми функціонування ринку праці молоді та роль держави в цьому процесі. Виявлено основні тенденції молодіжного безробіття.

Ключові слова: ринок праці молоді, державне регулювання, молодь, державна політика, молодіжний сегмент ринку праці, конкурентоспроможність, категорії молоді, молодіжне безробіття.

Sitnik S. P.,

*PhD in Public Administration,
Deputy Head of the Department of Family and Youth of the Department of Family,
Youth and Sport of Kharkiv City Council, Kharkiv*

STATE REGULATION OF THE DEVELOPMENT OF THE YOUTH LABOR MARKET IN UKRAINE

The analysis of the specifics of the de facto adjustment of the budget of young people in Ukraine is disclosed. The main problems of the functioning of the youth labor market and the state of affairs in this potsev are identified. The basic tendencies of youth freedom are revealed.

Key words: youth labor market, state regulation, youth, depressive politics, youth segment of the labor market, competitiveness, youth categories, and youth unemployment.

Трансформаційні процеси, що відбуваються в економіці України, розкривають нові перспективи для молоді щодо вільного вибору професії, характеру і місця застосування праці, місця проживання, ставлять перед нею проблеми, пов'язані з опануванням ринкової соціально-економічної ситуації. Сучасний стан ринку праці є дуже складним і суперечливим для української молоді. Багато молодих людей отримали нові можливості самореалізації, підвищення свого життєвого рівня. Пристосовуючись до нових умов життя, вони починають займатися підприємницькою діяльністю. Однак через послаблення державного контролю за працевлаштуванням молоді, скорочення робочих місць, відсутність програм соціального захисту загострилася незахищеність молоді на ринку праці, постали нові проблеми щодо її працевлаштування, реальним стало молодіжне безробіття.

Проблема працевлаштування молодих спеціалістів та роль у цьому процесі держави за умов переходу до ринкових відносин є недостатньо вивченими, оскільки в минулому за умов офіційно задекларованої повної зайнятості та обов'язкового розподілу випускників вузів серед державних підприємств її не було не існувало. Вивчення означеної проблеми зосереджувалось переважно на дослідженні нових суперечностей між потребами в конкретних професійних якостях випускників вишів та недостатнім рівнем їхньої підготовки до здійснення виробничих функцій. Проблемна ситуація висвітлювалась у цьому випадку як невідповідність конкретних знань, навичок та вмінь до запитів і потреб ринку.

Основні причини складного становища молоді пов'язано з проблемами "життєвого старту": рівнем матеріального забезпечення й соціальної захищеності, можливістю здобуття освіти, початком трудової діяльності, утворенням і забезпеченням сім'ї, професійним зостанням, кар'єрою. Середня заробітна плата молодих людей є майже вдвічі нижчою, ніж середня в Україні [7, с. 98–99].

Молодь є головною рушійною силою сучасного світу. Вона перебуває в центрі міжнародних, соціальних, економічних і політичних подій. Завдяки високому інтелектуальному потенціалу, мобільності та гнучкості молоді люди мають можливість впливати на суспільний прогрес, визначаючи майбутнє суспільства, держави та світового співтовариства. Актуальність дослідження зумовлено тим, що проблема молоді постає особливо гостро, бо молоде покоління найменше інтегроване в соціальні зв'язки, виявляє найменше стійкості в поглядах і поведінці. Загострюється проблема молоді, зазвичай, під час кризових періодів розвитку суспільства.

Про актуальність наукових розробок із проблем державноуправлінських відносин, пов'язаних із розвитком ринку праці молоді свідчить наявність багатьох наукових досліджень і публікацій.

Теоретико-методологічні засади формування й розвитку національного ринку праці та його молодіжного сегмента в умовах економічних трансформацій, обґрунтування критеріїв і принципів функціонування молодіжного сегмента ринку праці досліджено у працях вітчизняних учених: Т. Зайця, В. Жаховської, Б. Данилишина, М. Папієва, Е. Лібанової, О. Грішної, К. Бондарчук, І. Демченко, О. Яременка.

Визначальну роль робочої сили у формуванні національного багатства, першочергову необхідність регулювання процесів її відтворення обґрунтовано у наукових працях відомих вчених-класиків: Дж. Кейнса, А. Маршалла, Дж. С. Мілля, Д. Рікардо, А. Сміта та ін.

Загальнометодологічні засади функціонування й розвитку ринку праці, об'єктивну необхідність втручання держави у процес регулювання соціально-трудової сфери розроблено у працях О. Абрамова, М. Александрова, Д. Богині, О. Большой, А. Борданової, Ю. Гетьманенка, В. Дружиніної, О. Жадана, Е. Лібанової, І. Марченко, В. Мосейчука, С. Ничипоренка, В. Онікієнка, В. Петюха, А. Степасюк, К. Тахтарової, М. Хмелярчук, С. Шурус та ін.

Теоретико-методологічні засади теорії державного управління, які покладено в основу розроблення механізмів державного регулювання ринку праці, містяться в наукових працях таких вчених, як В. Єлагін, А. Іванченко, О. Ком'яков, М. Корецький, Т. Лозинська, В. Мамонова, Ю. Маршавін, А. Мельник, Н. Мельтюхова, В. Міненко, Т. Покотило, Н. Статівка, Ф. Шахмалов та ін.

Беручи до уваги важливість і наукову цінність наявних досліджень та віддаючи належне досягненням вчених у теоретичних і практичних питаннях державного впливу на функціонування ринку праці молоді, доводиться визнати відсутність у вітчизняній науці комплексного дослідження цієї теми. Актуальність проблеми вдосконалення системи державного регулювання розвитку ринку праці молоді, її теоретична і практична значущість, обмеженість наукових досліджень зумовили вибір теми, мету та завдання наукового дослідження.

Метою наукового дослідження є науково-теоретичне обґрунтування системи державного регулювання розвитку ринку праці молоді, аналіз сучасних

проблем, пов'язаних із працевлаштуванням молодих фахівців, виявлення основних тенденцій молодіжного безробіття в Україні.

Глобальна економічна криза призвела до загострення ситуації на ринку праці, зокрема й до скорочення обсягів зайнятості серед молоді. Невирішені проблеми працевлаштування молоді мають серйозні соціально-економічні наслідки, такі як зростання безробіття, зниження рівня життя, поширення пасивних нерегламентованих і деструктивних моделей поведінки, збільшення зовнішньої трудової міграції, психологічні зміни, що призводять до втрати мотивації до праці, зміни ціннісних орієнтацій і падіння легальної зайнятості.

Серед молоді найбільш економічно активними здебільшого є особи у віці 25–29 років. Водночас найменш конкурентоспроможною на ринку праці є молодь віком 15–19 років, яка переважно не має професійної освіти і досвіду роботи. Рівень безробіття молоді з вищою, професійно-технічною та повною загальною освітою суттєво вищий, ніж у відповідних груп усього працездатного населення. Із загальної чисельності незайнятих громадян 43 % складають молоді люди у віці 15–24 роки і 82,2 % – молодь віком 25–29 років [4, с. 243]. Фактична чисельність безробітних серед молоді майже втричі перевищує офіційні показники.

Труднощі у працевлаштуванні молоді відчуває у зв'язку з тим, що має найменшу конкурентоспроможність на ринку праці, що викликане дією таких факторів: недостатність професійних знань, кваліфікації та навичок; необхідність надання молодим людям додаткових пільг (навчальна відпустка, більш жорсткі вимоги з охорони праці та ін.), що визиває додаткові труднощі для підприємців; трудова нестабільність молоді, що пов'язано зі звільненнями у зв'язку зі службою в армії, відпустками на навчання, відпустками молодих жінок для виконання репродуктивної функції та ін.

Низку проблем функціонування ринку праці молоді пов'язано з наявністю на ньому таких категорій молоді:

1) вивільнені зі строкової військової служби або альтернативної служби. Вони не мають практичного досвіду за спеціальністю, раніше набуті знання великою мірою втрачено. Виникає необхідність у відновленні знань;

2) молодь віком до 19 років відрізняється відсутністю професійної освіти, а іноді вона має неповну загальну середню освіту. Вона вимагає особливої роботи з підвищення рівня знань та отримання професійної освіти;

3) представники, які з якихось причин свого часу не скористалися правом зайняття першого робочого місця, тобто до цього часу не працювали. Вони відрізняються низьким рівнем кваліфікації, оскільки навіть отримані ними раніше знання вже частково застаріли та забулись [11, с. 93].

Дані категорії молоді не можуть конкурувати з досвідченою робочою силою старших поколінь. Це призводить до потрапляння вагомої її частини на "тіньовий" ринок праці, що в офіційній економіці створює високий рівень молодіжного безробіття.

Ще однією проблемою є поширення безробіття серед недавніх випускників навчальних закладів. На сьогодні в Україні відсутнє державне прогнозування потреб економіки у спеціалістах з вищою освітою. Тому й виникають на ринку праці диспропорції між попитом і пропозицією дипломованих фахівців.

Становище молоді на ринку праці багато в чому визначається загальною економічною ситуацією та політикою Уряду щодо зайнятості. Тому доцільно

удосконалити нормативно-правове регулювання зайнятості молоді, запровадити заходи, спрямовані на забезпечення працевлаштування молодіжного контингенту на ринку праці, що засноване на міжнародно-правових нормах і чинному законодавстві України. Держава повинна розробити й упровадити систему стимулювання тих роботодавців, які створюють робочі місця для випускників або приймають їх на роботу, надають можливість пройти виробничу практику на підприємстві тощо.

В умовах формування міжнародного ринку праці важливого значення набуває державне урегулювання міграційних процесів, а саме: захист національних інтересів та національної безпеки від нелегальної імміграції, соціальний захист громадян країни за кордоном, регулювання міграції в напрямку вдосконалення функціонування внутрішнього та зовнішнього ринків. Регулювання міграції найбільшою мірою зазнає впливу ринкових важелів. У цьому сенсі роль держави полягає в запровадженні чіткого контролю обсягу переміщення трудових ресурсів шляхом статистичного обліку. Треба зазначити, що показник безробіття молоді в Україні становить 11,6 % від загальної чисельності молодих українців, а це нижче, ніж загалом для ЄС, і значно нижче, ніж середнє значення цього показника для інших країн цього регіону (Східної Європи і Центральної Азії) – 25, 5 %. Тут Україна показує загалом позитивний результат.

Вважаємо за потрібне проведення низки заходів щодо запровадження ефективної системи обліку міграційних потоків: реорганізації управлінських структур і міграційних служб, координації дій усіх зацікавлених відомств та організації щодо вдосконалення управління внутрішніми й зовнішніми трудовими міграційними потоками, запобігання прихованому вербуванню робочої сили, нелегальній міграції, зокрема через туристичні агенції; запровадження обов'язкового страхування громадян України перед їхнім виїздом у трудові поїздки за кордон.

Разом із тим регулювання внутрішніх міграцій потрібно здійснювати з урахуванням специфіки стану регіональних ринків праці непрямыми методами: стимулюванням попиту на робочу силу, інвестиційною, житлово-кредитною політикою. Регулювання міграції на державному рівні вимагає, зокрема, ратифікації всіх угод між урядами України і відповідних держав щодо взаємного працевлаштування громадян і співробітництва в галузі трудової міграції та соціального захисту трудящих-мігрантів [3].

У межах завдання дослідження нормативно-правових методів державного регулювання ринку праці молоді зазначимо, що вони складаються з низки нормативно-правових актів, серед яких, зокрема, закони України “Про зайнятість населення” (1991, 2012 рр.), “Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні” (1993 р.), “Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття” (2000 р.), Програма сприяння зайнятості населення та стимулювання створення нових робочих місць на період до 2017 р. (далі – Програма сприяння зайнятості) (2012 р.), Програма зайнятості населення Харківської області на період до 2017 р. (2013 р.). Закон України “Про зайнятість населення” встановлює квоту для працевлаштування молоді підприємствам, установам і організаціям [8, ст. 14, п. 2; 10].

Працевлаштування молоді з інвалідністю здійснюється в межах нормативів робочих місць для забезпечення працевлаштування інвалідів, визначених згідно із Законом України “Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні” (1991 р.). Законодавчо закріплено зобов'язання держави

щодо надання працевдатній молоді першого робочого місця на термін не менше двох років, що закріплено в ст. 197 Кодексу законів України про працю. Програма сприяння зайнятості визначає заходи держави щодо надання допомоги громадянам в їхньому працевлаштуванні, організації роботи з професійної перепідготовки кадрів, участі у профорієнтаційній роботі, сприяння створенню робочих місць, організації громадських оплачуваних робіт [11]. Разом із тим правове забезпечення державного регулювання зайнятості молоді в Україні є недостатньо ефективним: застарілі норми трудового законодавства; значна кількість підзаконних нормативних актів, які подекуди суперечать законам України; слабка система правозастосування (необов'язковість чи селективність виконання законодавства); тісне поєднання жорстких правил, зафіксованих у законодавстві, з масовою практикою неформальних домовленостей, які дозволяють обходити законодавчі норми.

Статистика свідчить, що з 2008 р. майже кожний другий клієнт служби зайнятості Харківської області є молодою людиною [4].

Отже, в умовах децентралізації влади державне регулювання зайнятості молоді на регіональному рівні уявляється більш результативним. Рівень працевлаштування в області має динаміку постійного зростання, і це насамперед пов'язано з працевлаштуванням вимушено переміщених осіб, яких у Харківській області досить значна кількість, як і в інших регіонах, що безпосередньо контактують із зоною, охопленою збройним конфліктом на сході України. Разом із тим це свідчить про досить ефективний організаційний механізм державного регулювання ринку праці молоді на регіональному рівні.

Наведімо висновки з нашого дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.

1. Узагальнення концептуальних підходів щодо державного регулювання ринку праці молоді надає підстави стверджувати, що регулювання ринку праці молоді могло бути ще продуктивнішим, коли б держава спрямувала зусилля на розкриття продуктивного потенціалу молоді. Держава повинна відігравати активнішу роль в економіці – і створюючи робочі місця в державному секторі, і заохочуючи підприємців за допомогою стимулів у перспективних галузях. Позитивний ефект від державних інвестицій у сфері зайнятості молоді може бути посилено забезпеченням того, щоб молоді працівники мали необхідні навички. У цьому сенсі пов'язування інвестицій в інфраструктуру з політикою на ринку праці сприятиме зростанню кількості та якості робочих місць для молоді. Встановлення відповідності між освітою та працевлаштуванням неможливе без державного планування та прогнозування.

2. Аналіз перспектив розвитку ринку праці молоді в Україні надає підстави акцентувати увагу на необхідності стимулювання молоді до виходу з “тіньового сектора”. Встановлення додаткових соціально-економічних вигід, таких як перспектива отримання орендного житла, більшої вихідної допомоги та вищої доплати, була би переконливим аргументом на користь укладення офіційного трудового договору. У бюджетній сфері раніше обіцяні стимули для молоді не діють повноцінно через брак фінансів. Програми зайнятості молоді мають фінансуватися за пріоритетним принципом. Надання першого робочого місця перетворилося на формальність. Держава не створює робочих місць, а підприємці ігнорують зобов'язання.

3. Необхідним є налагодження дієвої системи профорієнтаційної роботи з молоддю, особливо в загальноосвітніх школах, з метою допомоги вибору

учнями професійного напрямку відповідно до їхніх здібностей, підвищення кооперації між ринком освітніх послуг та ринком праці за рахунок упровадження оновлених освітніх стандартів згідно з вимогами роботодавців до знань, вмінь та навичок, якими повинні володіти молоді фахівці.

4. Нормативно-правове забезпечення державного регулювання ринку праці молоді потребує узгодження деяких складових для забезпечення ефективного державного регулювання. Необхідне усунення суперечностей у визначеннях понять “молодого спеціаліста”, “молодого фахівця” та “молодого працівника”, а також визначення єдиних вікових меж молоді в нормативно-правових актах. З метою забезпечення ефективності механізму державного регулювання ринку праці молоді в Україні запропоновано вдосконалення нормативно-правового забезпечення організаційно-економічної складової механізму державного регулювання ринку праці молоді, зокрема в аспекті встановлення штрафних санкцій роботодавцям за невиконання заповнення 5 % середньооблікової чисельності штатних працівників особами з числа неконкурентоспроможних на ринку праці.

5. Ефективна координація зусиль держави, ринку та громадянського суспільства дозволить ефективно запроваджувати політику зайнятості європейських країн, що особливо спрямована на працевлаштування молоді, яка не має практичної професійної підготовки, коли держава сприяє професійній підготовці та перепідготовці молоді, стимулює роботодавців до прийому на роботу зазначеної категорії громадян шляхом надання їм спеціальних гарантій, субсидій, податкових пільг тощо.

Список використаних джерел

1. Борисова Ю. В. Молодь в освітньо-професійному просторі: історико-соціологічний аналіз // Грані. 2004. № 2. С. 88–92.
2. Бокий Р. Варианты инвестирования – 2017 // Школа Частного Инвестора. URL: <https://scoolprivateinvestor.com/invest-proekty/>.
3. Василюшина С. О. Особливості державного регулювання на ринку праці молоді // Економіка та держава. 2010. № 3. С. 91–94.
4. Економічна активність населення України 2013: стат. зб. / Держстат. Київ, 2014. 197 с. URL: www.ukrstat.gov.ua.
5. Заволока Ю. Молодіжний ринок праці Харківської області (суспільно-географічний аспект). URL: dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/.../2668/.../Zavoloka.do.
6. Молодіжна політика в Україні: напрями удосконалення у контексті реалізації проекту МОП. URL: http://www.idss.org.ua/archiv/2014_02_06Lisogor.ppt.
7. Молодіжний ринок праці в Україні: коли цифри не відображають дійсність // 7 днів Україна: вісник. 2016. Вип. 146.
8. Нікітіна І. В., Нікітін Ю. В. Взаємодія ринку освіти і ринку праці як стратегічна складова науково-технологічної сфери національної безпеки України: гендерний аспект // Актуальні проблеми економіки. 2009. № 9. С. 180–188.
9. Перехід на ринок праці молоді України / Е. Лібанова, О. Цимбал, Л. Лісогор та ін.; Міжнар. бюро праці, Програма молодіжної зайнятості, Департамент політики зайнятості. Женева: МОП, 2014. Доступ. у режимі PDF: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_302648.pdf.
10. Про зайнятість населення: Закон України // ВВР України. 2013. № 24. Ст. 243.
11. Програма сприяння зайнятості населення та стимулювання створення нових робочих місць на період до 2017 р. / затв. Постановою КМУ від 15 жовт. 2012 р. № 1008. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1008-2012-%D0%BF/page>.
12. Ринок праці України у 2012 р. // Аналітичний статистичний збірник. Київ: Держ. центр зайнятості Мін-ва праці та соц. політики України, 2012. 243 с.

Надійшла до редколегії 15.02.2018 р.